

Коптяєва Анастасія Юріївна

студентка 2 курсу юридичного факультету
Дніпропетровського державного університету
внутрішніх справ

Науковий керівник:

Маргулов А. Х. доктор істор. наук, доцент
Дніпропетровського державного університету
внутрішніх справ

**ОСВІТНЬО-ВИХОВНИЙ ПРОЦЕС ЯК КОНЦЕПТ ФОРМУВАННЯ
ІНФОРМАЦІЙНО-ІДЕОЛОГІЧНОГО ДЕРЖАВНОГО ПРОСТОРУ
(НА ПРИКЛАДІ ОСВІТНЬОЇ ОКУПАЦІЙНОЇ ПОЛІТИКИ
У МІСТІ ДНІПРО 1941-1943 рр.)**

Навчально-виховний процес за всіх часів був пріоритетною політикою держави. За допомогою специфіки цього процесу державна влада формувала систему соціогуманітарних цінностей та орієнтацій суспільства. Актуальність дослідження навчально-виховних парадигм спонукає нас звернутись до негативних експериментів, які були апробовані під час німецької окупації на території України.

Метою нашого дослідження є визначення специфічних рис функціонування навчально-виховного процесу в окупаційний період міста Дніпро та їх вплив на соціогуманітарний простір суспільства.

В організації навчально-виховного процесу німецька влада спрямувала свої зусилля на утвердження нового освітнього стандарту, пронімецького. Проукраїнсько налаштовані сили у цей момент змогли отримати доступ до навчального процесу. З навчальних планів всіх закладів освіти виключалося вивчення російської мови, літератури, історії СРСР, натомість, запроваджувалися німецька мова, Закон Божий, ручна праця та історія України. Із загальноосвітніх предметів спеціальних технічних та фахових шкіл вивчався тільки мінімум програмового матеріалу. Цього, за задумом окупаційної влади, було цілком досить, адже головним завданням таких шкіл вважалася підготовка кваліфікованої робочої сили з місцевого населення. Слід констатувати, що саме відсутність затверджених окупаційною владою навчальних програм давала змогу українським педагогам наповнювати його національним змістом, що сприяло утвердженню національної свідомості дітей.

З часом, коли гостро постала проблема кваліфікованих робітників, німці охоче давали дозвіл на відкриття навчальних закладів для підготовки кадрів із дефіцитних спеціальностей у промисловості та сільському господарстві. Робота таких установ постійно контролювалася і всіляко підтримувалася місцевою німецькою адміністрацією. Також нацисти давали дозвіл на відкриття

початкових народних шкіл, більш прохолодно ставилися до спроб відкриття неповно-середніх і середніх шкіл. Німецька адміністрація всіляко протидіяла відкриттю закладів вищої освіти гуманітарного спрямування, побоюючись піднесенню національної свідомості українського населення. [2]

Якщо ж дитина з якихось причин не навчалася, передбачалося покарання грошовим штрафом у розмірі до 150 райхсмарок або позбавлення волі осіб, які повинні піклуватися про дитину. Даним розпорядженням встановлювалася тривалість навчання в межах семи років, будь-яка інша освіта заборонялася. Дозволялося залишати навчання після четвертого класу, якщо в учня виникало бажання йти працювати. Сутність виховної функції школи змінилася. Якщо раніше вона полягала в забезпеченні комуністичного виховання учнів, то зараз ми бачимо зовсім інші орієнтири. У Дніпродзержинській газеті «Кам'янські вісті» від 27 серпня 1942 р. надруковані обов'язки вчителя, розроблені відділом освіти при міській управі: «...дати дітям міцні конкретні знання, прищепити їм практичні навички, привчити їх до сумлінної праці, виховати в них відданість Батьківщині і любов до батьків, повагу до вихователів і до старших, пошану до релігійних почуттів, любов до рідного краю і дружні почуття до великого Німецького Народу, що визволив Україну з-під більшовицької неволі. У процесі своєї роботи вчитель мусить прагнути того, щоб виховати людину, здатну усвідомити нерозривний зв'язок усіх українців як народу, пов'язаного спільною долею, людину, готову віддати свої сили для розвитку і добробуту України...».[3]

У «Краматорській газеті» В. Кириченко, представник педагогічної громадськості, в жовтні 1942 р. у статті «Відмінні риси нової школи» писав: «Слід твердо пам'ятати, що зараз Україна міцно стала на шлях свого національного і культурного відродження, відродження не за большевицькими пустими рецептами, а справжнього, незалежного від будь-яких впливів, свого власного відродження. Наша власна справа використати ці можливості в такий спосіб, щоб результати наших зусиль досягли мети, про яку мріяли і за яку боролись цілі покоління кращих представників українського народу. Розуміється, що школа як освітній і виховний осередок повинна відіграти в цьому відношенні надзвичайно велику роль.»[4]

За час окупації у місті Дніпро було остаточно зруйновано 17 шкіл і 50 дитячих закладів (дитячі будинки, спеціалізовані санаторії, гуртки розвитку). Німецькі варвари повністю спалили міську бібліотеку з 800 000 томів книг, а також сотні архівних відомостей.[1] Під час організації навчання періоду німецької окупації українські вчителі зіткнулися з проблемами матеріально-методичного забезпечення шкільної бази, відвідування учнями школи, ремонту шкільних приміщень, які до кінця окупаційного режиму так і не були вирішені німецькою адміністрацією. З метою заощадження коштів для учителів встановлювалася низька заробітна плата, наслідком чого часто ставала відмова освітян від педагогічної праці. Оскільки вчителі мали в своєму розпорядженні букварі і читанки лише радянської доби, то відповідні органи видали

суворий циркуляр та деталізовані вказівки щодо їх використання, наприклад, такого змісту: «Сторінки букваря 41, 46-47, 48-49, 90, 91-95 знищити повністю, на стор. 2 – знищити портрети Леніна і Сталіна, на стор. 3 – знищити портрет піонера, труби і барабана... на стор. 62 – викреслити: «Юра – піонер, Вадим – жовтенья»... тощо ». [1] Часті переходи учнів із однієї школи в іншу та погане відвідування ставили деякі школи під загрозу закриття, а незадовільний стан шкільних приміщень часто змушував батьків забирати своїх дітей з навчальних закладів. Також почала в таких умовах погіршуватись успішність учнів, бо 6476 учнів були віднесені до неуспішних. У 1943 р. в місті почало працювати всього 9, згодом відновилося навчання ще в 3-х школах. Умови для навчання були жахливі, адже не було меблів, канцелярії, підручників, приміщення не обігрівалися.

Результати наших пошуків дали підстави для висновку про те, що німецьке окупаційне керівництво не цікавила освіта українців. Дозвіл на відкриття навчальних шкіл та середньотехнічних закладів було вимушеним заходом, продиктованим умовами військового стану і спрямовано було виключно на підготовку спеціалістів в сільське господарство та виробництво. На вчителів українських шкіл покладалися зобов'язання ідеологічного виховання дітей ненависті до більшовизму та повагу і любов до нациської Німеччині. Такий вектор освіти цілком відповідав інформаційно-ідеологічній складовій окупаційної влади.

---

1. Історія міста Дніпропетровська / За наук. ред. А. Г. Болебруха. – Д.: Гранні, 2006. – 596с.

2. Ленська В. В. Фашистська шкільна політика на окупованій території України / В. В. Ленська // Український історичний журнал. – 1990. – № 10. – С. 160-164.

3. Могилюк С. Педагогічні кадри генерального округу «Дніпропетровськ»: особливості роботи та ставлення до професійних обов'язків, їх кваліфікація та відбір / Світлана Могилюк // Наукові виклади. – 2011. – № 4. – С. 47-51.

4. Кириченко В. Відмінні риси нової школи / В. Кириченко // Краматорська газета. – 1942. – № 99. – С. 3.